

KRITIKAI LAPOK

a magyar tudományosság, szépirodalom és művészet
érdekében.

1862.

3. sz.

April 1.

Megjelennek minden hó 1. és 15. napján 3—4 félvnyi tartalommal. Előfizetési díj márciustól júniusig 3 ft. — márciustól decemberig 7 ft. Egy-egy szám ára 40 kr. Az előfizetések a „Kritikai Lapok“ szerkesztőségéhez (Pest, Régi posta utca 6. sz.) intézendők.

T a r t a l o m : Irodalmunk jelen állapota. — Tájékozás az újabbkori philo-
sophiában. — Igénytelen vélemény Deák akadémiai indítványáról. — Könyv-
szemle: Balkányi Szabó Lajos, Magyar ősmesék. — Groszmann Ig-
nác, Az elemi betűszámant alapvonalai. — Vagács Caesar és Schie-
binger Emil, Latin irányképző gyakorlatok. — Mübirálat a londoni
kiállításra szánt képzőművészeti tárgyakról. — A magy. képzőművészeti társulat
működése. — „A Hunyadiak kora“ ügyében. — Apróságok.

Irodalmunk jelen állapota.

A szellemi élet terén nincsen enyészet, halál, hanem haladás vagy — elkoresosodás. Ez utolsónak be kell következnie, mihelyest a haladás megakad s a szellem, új egészséges elemek által föl nem frítve, kénytelen — úgyszólván — a már fölhasznált légkörben tengeni. Ilyen körülmények közt a szellem is megbetegesedik, s legkülönbözőbb nyilatkozási formáiban: a művészetben, tudományban, irodalomban stb. mutatja a satnyulás körjeleit. Mert nem csak a test, hanem a szellem is élete fejlődésében alá van vetve betegségeknek, többé vagy kevésbé veszélyes bajoknak. Bizonyítja ezt az egyes tudományok, művészetek, irodalmak története; bizonyítja ezt az astrologia, alchymia épügy, mint a skolasticismus és az asztalmozgatás; a rokokó-izlés és a copf; Feuerbach és Heyne stb.; — bizonyítja ezt saját irodalmunk jelen állapota is.

Mert igenis, ki kell mondanunk a keserű, de elvitázhatatlan igazságot, hogy irodalmunk beteges.

Az irodalom életműves egész. Az életműves test megbetegesedik, ha egyes szervei az egésznek uralma alól magukat kivonva, külön, önálló működést kezdenek, mialatt más részek, az éltető erőtől megfosztva, sorvadásnak indulnak. S fájdalom! ilyen körülmények közt kell látnunk nemzeti irodalmunkat. Vagy normalis állapotban van-e olyan irodalom, melly, mint jelenleg a mienk, majdnem egészen könyvtelenné kezd lenni? El vagyunk árasztva a legkülönbözőbb című, tartalmú és alakú „közlöny“-ökkel, s mégis alig van nap, mellyen nem szerencsétetne bennünket legalább egy hasonló „nemzeti vállalat“-ra való elő-

fizetési fölhívás. A könyvnyomdászok tudják, hogy csak ilyen fölhívásokra általában több papír-készlet fogy el, mint összes könyvirodalmunkra. Ezen aránytalanság annál sajnosabb, mennél kevésbé lehet tagadni, hogy a lap, természeténél fogva, a nap szüleménye lévén, tartalmára nézve is csak ephemer becsesel bír, s hogy a folyóirat nem rendszeresen átdolgozott s összhangzó gondolattömegeket, hanem csak töredékes, mozaikféle nézeteket nyújt, s ezt is kanalonkénti adagokban. Ekkép alig lehet örvendenünk az ezen téren való bámulandó termékenységnek, melly mindennap száz meg száz cikkel és cikkecskével ajándékoz meg; hisz a természetben is a legszaporább állatok nem egyszerűs mind a legnemesebbek is. De mind ennél sajnosabb azon tapasztalás, hogy mennél kevesebb becsesel bír valamely lap, annál nagyobb közönségre számíthat, s hogy így ezen „röpülő“ irodalomnak legnépszerűbb közlönye „Bolond Miska“, mellynek ha nem is előfizetői, de bizonyosan olvasói mindennap szaporodnak, mialatt a derék „Vasárnapi Újság“ mindinkább kiszoríttatik, más hasznos könyveink alig találnak olvasóra s az akadémiai nyomtatványok porban hevernek. S műveltségtörténeti szempontból nem szomorú látványt nyújt-e azon nép, melly nyomasztó körülmények közt belső keservét azáltal enyhíti, hogy mindenben, még saját bajain is — kacag. És im! ezt látszik mutatni élelapjaink roppant kelete, s valóban bámulatra méltó túlnyomósága a többi folyóiratok fölött. Más művelt nemzeteknél az író iparkodik tanítója lenni a népnek, és nem bohóca; nálunk ez másképp akar lenni. De a többi „lapok“ nagyobb részéről is ki állíthatja, hogy valóban belső szükségességen alapulnak; hogy így a szellem természetes fejlődési mozzanatait; hogy az irodalmi élet lényeges szervei? — Vagy ennyire elsatnyult volna már maga a nemzeti szellem is, hogy ilyen irodalomra volna szüksége?! Mí az ellenkezőről vagyunk meggyőződve, s azért leplezetlenül ki kell mondanunk, hogy jelen irodalmunk egészben véve nem áll a nemzeti közműveltség színvonalán, hanem alatta. Különösen a túlzottan bujálkodó versfaragás s novellagyártás az, melly legvilágosabban mutatja az éretlenség, föltületeség körjeleit s lassanként minden egészséges érzék megvesztegetésével fenyeget. Illyen irodalomban nem jelentkezik az erő, hanem az éretlen öntudatlan vágy; illyen irodalom nem mozditja elő, hanem inkább hátráltatja a haladást; illyen irodalom beteges kinövése egy olly korszaknak, melly már rég túlélte magát, s azért illyen irodalom nem való olly nemzetnek, melly nem ábrándozni, sírni vagy kacagni, hanem férfiasan tűrni s ha kell, tenni tud.

Ép ezért nem minden ok nélkül reméljük, hogy ez nem fog sokáig így tartani. A ki ezen természet elleni kórállapot valódi alapjait nyugodtan vizsgálja, könnyen fog vigasztalódni azon meggyőződésben, hogy

az időjárás nemsokára okvetetlen más fordulatot fog venni. A szellemi élet fejlődési folyamában a betegség mindig rendkívüli állapot, s a hol a nemzeti szellem alapjában még egészséges, ott az irodalom betegsége is inkább csak ideiglenes tünemény. S ép ezért hiszszük, hogy majd eljön az idő, a hol a közmíveltség, a gyakorlati érzület, az egészséges szellem fölzúdul az irodalomnak ilyen ferde, gyümölcstelen irányra ellen, mialatt a mozgalom közepette új, az eddig fölhalmozott gondolatömegek földolgozására képesített erők lépnek föl, mellyek majd új napot hoznak nemzetünk elborúlt egére s új tavaszt keltenek irodalmunk elburjanzott virányain.

Tájékozás az újabbkori philosophiában.

Midőn ezennel bölcsészeti értekezéssel lépünk nagyobb közönség elébe, jól tudjuk, hogy ennek címe nem fog annyi olvasót magához vonzani, a mennyit bármelly politikai röpirat, vagy tán még inkább Kipfelhauser elmékedései találnak. Nem is tekintve azt, hogy a jelen válságos időben az általános figyelem különösen politikai viszonyaink mikénti fejlődésére van irányozva s külömben is inkább gyakorlati érdekek felé hajlik, — mindenütt tapasztalhatjuk, hogy, ha a jelenkor még elméleti hajlamokkal bir is, ezek kiváltképen és túlnyomólag a gyakorlati életbe olly annyira vágó természettudományokhoz fordulnak. Annyi bizonyos, hogy nem csak a külföldön, de nálunk is tiz év óta gyakorlati lett a világ; hogy ugyanazon katastrophák, mellyek másutt az idealismus hatalmát s ezzel együtt az ábrándozás, az üres szó uralmát megtörvén a figyelmet a valódiságra vonták, nálunk is véget vetettek a régi jó időknek, az érzelembeni boldogság-, gondolkozási kényelem- s phrasisnak. A viszontagságok és szenvedések, mellyek külömben is csak a gyenge lelkeket sujtják le, de az erőseket az által nemesítik, hogy tevékenységüket ébresztik s fokozzák, nálunk is üdvösen hatottak az erők fejlesztésére. Azon nemzet, mellyet saját költői csak kevéssel ezelőtt „fiatal, keleti pezsgő vérű“-nek hirdettek, a nélkül, hogy ezen címnek kétértelműségét gyanították volna, azon nemzet egy évtized óta a férfi korba lépett át, hol a pusztán aesthetikai műveltséggel többé nem érjük be, s hol szükségképen az ábrándozó érzelgést komoly gondolkodás, az élvezetet fárasztó munka, a költészetet a tudomány, az idealismust a realismus fogja fölváltani. Ebből azomban még épen nem magyarázható ki az elmélet hanyatlása. Az elméleti és gyakorlati irány nem zárják ki egymást úgy, hogy a szellem fejlődésében egymást fölváltó fokozatokat képeznének, sőt inkább a nemzet

szellemi élete olly tágas tér, hol mindenféle termék megfér egymás mellett; (mint pl. nálunk is, ugyanazon kor, mellyben Vörösmarty és Petőfi fejlődhetek, egyszersem mind államférfiakat sőt hadvezéretet is szült a hazának); s ha mégis némellyike elkorcsosodni látszik, ezért csak azokat lehetne vádolni, kiknek földadata lett volna azt ápolni. De másrészt a természet-tudományokat sem lehet minden vád alól fölmenteni, midőn az elméleti tudományok elhanyagoltatásának okait nyomozzuk. Vannak természettudósok, kik azon hypothesiseket, mellyek az érzéki tünemények mezején munkálkodásuk alapját képezik, ezen körön túl a szellemi életre is átvitték, s az észrebevést, a tapasztalást hirdették a tudás általános s egyedüli kútforrásának, minek következtében a philosophia is rossz hírbe jött. Így történhetett, hogy pl. Vogt a gondolatot olly viszonyosságba hozza az agyvelőhöz, a millyenben az epe áll a májhoz; hogy Burmeister a gondolkodó szellemet az idegekben rejlő aether hullámzásában vélte föltalálhatni, s Liebig az emberi organismusban kemencét látott stb., mi csak úgy magyarázható meg, hogy ezen tudósoknak alig volt fogalmuk az emberi öntudat legegyszerűbb adatairól, mellyeket mégis magyarázni akartak. S ha ezen és hasonló, a bölcsészet előtt valóban gyermekes nézetek talán nálunk is hívekre találtak, ez csak annyit bizonyít, hogy itt is a lelki élet tüneményeinek vizsgálása iránti részvét, a fogalmak keletkezésére irányzott figyelem, szóval a philosophiai míveltség hanyatlani kezdett.

E tekintetben a legújabb időben jobbra fordultak a dolgok. Plató dicsó istennője, melly az utolsó évtizedben tanintézeteinkből majd egészen száműzetett, ismét visszanyerte a tantárgyak közt azon helyet, mellyt őt megilleti s így remélhető, hogy lassankint tágasabb körökben is kedvező fogadtatásban fog részesülni, s mindenesetre a hazai irodalomban — legalább a tantügyiben — új képviselőkre találni. Ennek okáért célszerűnek láttuk, a „Kr. Lapok“ figyelmét ezen térre irányozni, s olvasóinkkal tájékozás végett egyelőre az újkori philosophiának legkitünőbb képviselőit lehető röviden megismertetni. Ezek közt legnevezetesebbek: Hegel és Herbart, — ez utóbbinak ismertetését más alkalomra halasztván, jelenleg Hegelről fogunk szólni.

H e g e l.

Hegel neve és tana hazánkban nem egészen ismeretlen. Volt idő, midőn egyes magyar tudósok, különösen Taubner, Szeremley, Térey, nemcsak folyóiratokban, hanem külön munkákban is hirdették rendszerét, bár minden siker nélkül; sőt az iskolákban is tétetett ezen tannal kísérlet, melly azomban szinte meghiúsult. Ez igen természetes s könnyen megmagyarázható tény. Nem is tekintve a külső körülményeket s a magyar szellemnek egészséges, gyakorlati irányú sajátossá-

gát, mellynél fogva az elvont szemlélődéstől irtózik: a legfőbb akadály, melly hazánkban Hegel rendszerének meghonosulását gátolta, magában a rendszerben rejlik. A philosophia általában nem tartozik a többi tudományok sorába. Ezek t. i. voltaképen idő-nélküliek; mert az egyes ismeretek idővel tartalomban és terjedelemben növekednek ugyan, de azoknak tárgya mégis változatlan marad. Ellemben a philosophiának, melly a részletek tanulmányozásával nem foglalkozik s csak az eszmék ideghálózatát vonja napfényre, hogy a szellem és természet összletes képét nagy és merész vonásokban tüntesse elénkbe, legfőbb jelentősége épen abban áll, hogy a kor eszméinek összpontosított s határozott kifejezést kölesönöz. A philosophia végtelen föladat, melly csak viszonylagosan, azaz a többi tudományok s az egyetemes értelmiség elért fokához képest föloldható; az emberi szellemnek örök munkája, mellynek törekvési célja minden elért egyes fokkal magasabbra száll. A külfölbféle egymásután következő rendszerek, az egy philosophiának haladó fokozatai, mellyeknek magasságát az általános műveltség koronként változó állása határozza meg. Így van ez Hegel rendszerével is, melly nem egyéb, mint fényes eredménye és zárköve egy olly korszaknak, mellynek tűzhelyét Németországban az úgynevezett klasszikus iskola képezte s mellyben a korábbi összes vallási, költészeti és dialektikai műveltség összpontosult. Valamint Aristoteles, úgy Hegel is, korának legműveltebb embere vala. Ha sokoldalúságát és szempontjainak, mellyekből ő a tárgyilagos világot szemlélte, véghetetlen külfölbfeleségét tekintetbe vesszük, nem csodálkozhatunk, hogy kortársai olly annyira félreértették; miután olly nagyszerű egyetemes műveltséggel, mint az övé, kevés tudós dísekedhetett. S ha maguk azon tanítványai is, kik Hegel philosophiáját életük föladatavá tették, őt a műveltség sokoldalúságában s terjelmében utól nem érték, alig lehetett várni, hogy tana nálunk, hol azon időben a nemzeti műveltség más irányban haladott előre, az irodalomban, vagy legalább az iskolákban gyökereket verjen. De dacára annak, hogy Németországban is azon mese mindinkább elterjedt, miszerint Hegelt egyetlen egy tanítványa értette, s az is félre értette, s így tana nem csak a nagyobb körökben lett népszerűtlen, hanem egyrészt a szabadelvüeknél azért, hogy a szentháromságot és a monarchiát védelmezte, másrészt a reactionál, melly benne a forradalomnak hirdetőjét látta, egyaránt roszt hirbe jött: mégis az egyetemeken csendesen működni nem szűnt meg, s lassanként egy egészen új nemzedék állott elő, melly csak Hegel modorában gondolkozott és irt, úgy hogy a mai időben alig van tekintélyesebb német író, ki nem Hegel iskolájából került volna ki. Azt mondhatnók, hogy tanainak befolyása már a levegőben rejlik, melly alól azok legkevesébbé vonhatják ki magukat, kik vele lehető legkevesébbet foglalkoznak;

miután azon erő, mellyet nem értünk, leghathatósb befolyást szokott reánk gyakorolni. Ez, valamint azon kétségtelen tény, hogy Hegel óta a philosophia alig tett egy lépést is előre, igazolni fogja, hogy a jelen alkalommal ezen nevezetes rendszerre egy pillantást vetünk azon világtörténeti szempontból, mellyből azt mai nap, hol vezérelve annyi oldalról meghányatva határozottabb alakban tűnnek föl, a külföld elfogulatlanabb bírálói tekinteni szokták.

Midőn a szerencsétlen jenai ütközet Németországban az addig főnállott rendet halomra döntötte, s Halle szintűgy mint Jena, a német míveltségnek ezen központjai, elpusztultak, éppen akkor végezte be Hegel első nagy művét, „a szellem phaenomenológiá“-ját. Jenából Bambergbe költözött, hol 1807—1808 újságszerkesztő volt. Azomban szelleme sajátosságának sokkal inkább felelt meg későbbi állása Nürnbergben, hol 1808 - 1816 a gymnasiumot igazgatta. Itt jelent meg mély gondolkozásának legtanúságosabb szüleménye: a logika (1817—1816). — 1816-ban mint tanár Heidelbergbe hivatott meg, hol rendszerének „encyclopaedia“-ját írta, melly már akkor is a külföldön soknak figyelmét fölébresztette, különösen Cousin-ét, ki a német philosophiát francia nyelvre fordítá. Végre 1818-ban Berlinbe hivatott meg, a Fichte halála óta megürült tanszékre, s itt szerzette magának lassanként azon hatalmas befolyást Németországra, melly 1843-ig folyvást növekedett. Minden állású s rangú férfiak hallgatták előadásait. Némethon minden vidékeiről, Európa minden tartományaiból gyülekeztek össze tanítványok Berlinben, Hegel varázs szavait hallgatandók, mellyeket ő a tanszéken irományai között turkálva, köhögve, szipakolva, gyakori ismétlésekkel, s nem minden nehézségek nélkül mondott el. Nem is tekintve azt, hogy Hegel mint új rendszer alkotója, azon biztosság által, mellyel szellemi erejére támaszkodott, — azon öntudatában, mellyet ön-maga, mint általános történeti szükségesség fölött nyert, azokra, kik csak tanultak, csak törekedtek, szükségképen vonzólag hatott: philosophiája olly előnyökkel birt, mellyek képesek egész iskolát foglalkodtatni, s mellyeknél fogva a többi tudományokkal is több oldalról érintkezett. Az legelőször is kidolgozott logikát mutatott föl, melly minden lehető elvont kategoriákat magában foglalt s ezek könnyű áttekin-tést engedtek olyan munkálatoknál is, mellyek a kategoriák természetéről való ismeret nélkül készültek el. Volt azután philosophia története, mellynek veleje abban állott, hogy Hegel rendszerét, mint a philosophia történetének legutolsó eredményét, tüntette elő, s melly a speculációnak minden korábbi álláspontjait, mint szükséges mozzanatok, magában foglalta. Minden álláspont, mellyből kívülről philosophiáját megtámadták, már előlegesen azáltal cáfoltatott meg, hogy azt Hegel, mint saját rendszerében már meglevő mozzanatot mutatta föl,

melly ezen összeköttetésben még sokkal tökéletesebbnek látszott, mint a rendszeren kívül. Végre ezen philosophia a tudomány egyéb ágainak is sokféle érintési pontot nyújtott. Ha a tanítvány nem is volt képes valamit az elvekben változtatni, mégis volt elég alkalma, azokat más tárgyakra alkalmazni, így a külön tudományok fejlesztésében magának érdemeket szerezni s ez által a philosophiát is előmozdítani. A theologus szintűgy, mint a jogtudós, nyelvész, természetbúvár, államférfi, történész stb. mindenki hivatva volt a nagy munkához; mi által a tanítványok száma mindinkább szaporodott.

Hegel szelleme a klasszikus iskolában képeztetett ki; ő a bölcsészetet is görög értelemben fogta föl. Valamint a görögöknél, kiknek élete s gondolkozása összhangzó, bevégzett egészletet tüntet elő, a bölcsészet nem volt egyéb, mint tudomány általában, úgy Hegel is a lélek szétágazó tehetségeit, mellyeket a munkafelosztás különböző csatornába vezetett, egy közös, tudományos s egyszersmind művészeti irányba foglalta össze. Hegel bölcsészete egy gazdag, fényes de egyszersmind éretlen műveltségnek szüleménye, melly egy nagyszerű fejlődési korszaknak minden vívmányait egybehalmozván, azokat a gondolkodás örök birtokába adta át; — melly eszmékben, nézletek és képzetekben olly bőséget fejlesztett, mint az ókor s újabb bölcsészetnek egy rendszere sem; melly a religiót, történetet, államtudományt, szép-művészeteket, a jogot s természetet egyaránt átkarolván, azokat nem hagyta korábbi egyszerű, elfogulatlan alakjukban, hanem bizonyos, eddig nem tapasztalt erővel átszellemítette s fölmagasztalta. Hegel általánosság után törekedett a gondolatokban szintűgy, mint a képzetekben s a különböző tárgyakat ugyanannyi jogosult képződési alakoknak fogta föl; melly fölfogása azomban történelmi, nem művészi elveken alapult. Ő az eszmények világába, az érzékfölöttinek országába rendet s törvényességet hozott be. Valamint az egyes ember életében a különböző eszmék egymást váltják föl a nélkül, hogy az egyik a másiknak cáfolatát foglalná magában, úgy mutatta azt Hegel az összes emberiség életében is, mellyben az eszmék, az istenek, szükségképen változnak. Ő a művészt épen úgy akarta megérteni, mint a világegyetem teremtojét; az isteni és emberi jog közti ellenkezetet, az élet rejtélyeit összhangzatosan megfejteni; csak hogy ezen összhangzást nem nézte bizonyos bevégzett s tökéletes állapotnak, hanem inkább örök fejlődési folyamatnak, melly mindig új változatokban ifjodik meg. Ezen folyamatban az eszményi alakok egész sora keletkezik, mellyek közül azomban egyik sem örök a szó közönséges értelmében, azok élnek ugyan örökké az eszmék országában, de a nélkül, hogy a tovább hullámzó történet hatalma alól magukat kivonhatnák.

Hegel bölcselkedésének tárgya az emberi szellem, melly történeti

jelentkezésének egész terjedelmében egy egyediséget képez, melly meghatározott törvények szerint létegesen fejlődik, és ugyanazon belső szükségességgel, mint csiráit s virágát a növény, logikáját s történetét önmagából fejleszti. Hegel az emberi szellemet egy egésznek nézi, s történetét folytonos kifejlésnek, mellynek minden későbbi szüleménye a korábbi csirákat mind magában foglalja. Hegelnek minden iratai kifejléseket adnak elő, a szellem működését akár a tiszta fogalomban (logica), akár az eseményben (religió s művészet), vagy végre a gyakorlati életben nyomozza. Ezen kifejlések tartalmát ó a valódi történetből merítette, de minthogy a szellemi működés realis oldalát mindig az eszményire vonatkoztatta, történeti leírása az előleges származtatás színezetét viseli magán, s ez az, miért tanait annyira gáncsolták. A ki Hegel rendszerét az encyclopaedia fonalán tanulja, hajlandó volna elhinni, hogy a fogalom-mozgás, mellyet a logika ad elő, magában foglalja Hegel többi munkáinak alapvonalait is; — de ezen hiedelem alaptalan, mert a fogalomnak önfejlesztése a logikában nem egyéb, mint a philosophia történetének ismétlése elvont alakban. A philosophia története Hegel összes munkáinak kulcsa; abból származott a logika, a religio philosophiája, a széptan, a phaenomenologia, a történelem bölcsészete. Módszere majd mindenütt ugyanaz, bármi legyen is elmélkedésének tárgya; mindenütt, még az egyetemes fogalmak, vagyis az öntudalom országában is az eredeti alapelemeket veszi tekintetbe, mellyek magukban véve félszeg alaktalanságukban egymással közöselni törekednek, hogy magasabb képződési alakokat hozzanak létre.

Az emberiség története, mint általában az emberi élet nem egyéb, mint folytonos törekvés az absolutum után; de Hegel ezen absolutumot nem a túlvilágban, hanem a jelen valóságban látja. Az eszményi világ nem egyéb, mint a valódi. Az emberek a menyország után törekednek, és nem veszik észre, hogy annak közepében vannak. Ezen törekvést látja Hegel minden alakokban, a bölcsészetben, religióban, s a gyakorlati életben; de a philosophia története mértékadó a többi irányokra nézve is, miután ez az absolutum utáni törekvést, mint az a tiszta fogalom alakjában jelentkezik, tünteti elő. Hegel a régibb görög s a keleti népek bölcselkedését csak állományi gondolkodásnak nézte, melly a tiszta fogalom alakjával még nem bír, s részint erkölcsi szabályelveket, részint természettani nézeteket foglal magában; csak Anaxagoras és az eleatok kezdték a tiszta fogalmat a vizsgálat fő tárgyaul tekinteni. Midőn ezek azon alapfogalmat, mellyet minden tárgy képzetéhez hozzá kell gondolnunk, t. i. hogy a tárgy van, dialektikailag földolgozták, ez által egyszersmind a philosophiát alapították meg. Itt meg kell jegyeznünk, hogy könnyen zavarba hozhatja az olvasót Hegel logikájának kezdete, mellyben állítatik, hogy ezen két

fogalom „van“ és „nincs“ azonos, s hogy a kettőnek azonossága a „levés“ fogalmát adja. De ha Hegel munkáját nem nézzük gondolkozástannak, a mint voltaképen nem is az, hanem a gondolkozási folyamat eszményített történelmének, mellyen az emberiség keresztülment: azon esetben a főbbi mondatot következőképen értelmezhetjük. Mídon az emberek legelőször a tiszta fogalom alakjában gondolták az absolutumot, azt a legtisztább elvonásban csak olyannak gondolhatták, hogy „van“. De a további gondolkozás szükségképen oda vezette őket, hogy ezen legegyszerűbb fogalom nem a legfölsőbb s legigazabb, sőt inkább a legszegényebb s önmagával ellenkező, és hogy a valódiságot úgy gondolni, a mint az „lesz“ sokkal magasabb gondolkozási stadium, mint ha azt csak úgy gondoljuk, a mint „van“. Hegel a görög bölcseszetet nem úgy fogta föl, mint egyes kísérletek sorát, mellyek talán másképen is bekövetkezhettek volna, hanem mint a szellemnek belső szükségességgel történt fejlődését. S ha hibás eljárás volna is, a belső szükségességnek ezen fogalmát a philosophia történetének minden részeiben keresni, mégis bizonyos, hogy a görög szellem valóban olly egyéni élénkséggel, olly szabad plastikus erővel birt, hogy voltaképen saját önmagából fejlődött. A rómaiaknak nem volt philosophiájuk, s a császárság philosophiája nem volt egyéb, mint a görög gondolkozásnak fölhasználása gyakorlati célok szolgálatában. A középkornak szinte nem volt philosophiája; annak legnagyobb tudósai abban kinlódtak, hogy az aristotelesi hagyományokat a kereszténység fogalmaival összehangzásba hozzák, a nélkül hogy a tiszta fogalom alakjához emelkedhettek volna föl; s csak a reformatió bekövetkeztével kezdte a nyomozó szellem a tárgyilagos világot elfogulatlanul szemlélni (Bacon), saját működésében a fogalom kútforrásait keresni (Cartesius), s a míveltséget annyira előkészíteni, hogy a német böleselkedés a görögök megszakasztott munkáját ismét fölvehesse, és pedig ott, a hol ezek félbehagyták. Már ebből is látszik, hogy Hegel, bármiként is törekszik minden egyes korszak iránt igazságosnak mutatkozni, mert mindegyikben az emberi szellem, habár új meg új változatban, de valódilag jelentkezik, mégis közvetlen előszeretettel kiváltképen csak két korszakot karol át, t. i. a görög és az újabb történetet. A mi e kettő közt fekszik, előtte még szegényebbnek látszanék, mint valóban volt, ha ezen hézag betöltésére a religió nem nyujtana segédkezet a philosophiának.

(Vége követk.)

Igénytelen vélemény Deák akadémiai indítványáról.

A magyar akadémiai igazgató tanácsnak febr. hó 26-án tartott ülésében Deák Ferenc indítványozta, hogy az Akadémia állítson föl saját pénzén nyomdát és e mellé kiadó könyvkereskedést. Az indítvány magában első pillanatra olly célszerűnek látszik, hogy annak az igazgató tanács részéről, tudunkra egyhangú, elfogadásán alig csodálkozhatunk. De mielőtt ezen javaslat árnyoldalait tüzetesebben fejtegetnők, legyen szabad röviden a francia Akademiának hasonló eljárására utalnunk. Ezen tudományos intézet évek előtt szintén állított föl nyomdát saját használatára; az évről évre növekedő veszteségek azonban csakhamar meggyőzték ezen intézkedés helytelenségéről, azért ismét visszatért az előbbi kiadási módhoz, s jelenleg Firmin Didot freres kiadók az Akadémia megbízott nyomdászai. Ezek kötelesek az általa kiadásra méltóknak elismert műveket saját költségükön ki nyomtatni, s csak ha a mű kiállítása fölötté költséges, vagy igen csekély közönségre számíthat, kapnak az Akadémiától minden egyes műnél külön megalkudott kárpótlást az előre látható veszteségért. Ezen eljárás folytán a francia institut évenként 50—60 ezer frank értékű könyvet bocsáthat közre a nélkül, hogy nehány ezer franknál többet veszítene.

De térjünk vissza az Akademiában tett nyomdai indítványra. Az Akadémia szükségeinek megfelelő nyomdának sajtókkal, betűkkel stbvel való felszerelése hatvan ezer frton alul alig eszközölhető; ezen nyomda fölügyelőjéül talpig becsületes, önzéstelen és egyszersmind szakavatott férfiút kellene állítani, millyent, ha legjobb esetben található volna is, legalább évi 2000 frttal kellene díjazni. Ugyanilly avatott férfiút szükségel a könyvkiadó hivatal is, s ha ennek a megkivántató segédekkel stb. együtt való díjazására szinte 2000, apróbb költségek fődözésére pedig csak 1000 frtot számítunk, az évenkénti kiadás már is 5000 frtra rüg. Ha ehez adjuk még a nyomdai készletekbe fektetett hatvanezer frtnak 5% kamatját, mi ismét 3000 frtot tesz ki: úgy az Akademiának legalább 8000 frtot kellene nyernie, hogy a nyomtatási költségeken kívül a rendes évi kiadást fődözhesse; s vajjon a nyomda fog-e ennyi hasznot hajtani — fölötté kétséges. A legközelebbi időben az Akadémia körülbelől 6000 frt. nyomtatási költséget fizetett évenként; — ha fölteszszük, hogy saját nyomdájában 10,000 frtnyi könyvet ad ki, s mások számára 20,000 frtért nyomat, s ha fölteszszük azt is, hogy, miután eddig kiadványainál többnyire vesztett, ezen 10,000 frtnyi újabb vállalatainál legalább nem vesz, hanem az egész összeg még ugyanazon

évben bejön, mi különben merő képtelenség: még akkor is csak az idegenek számára nyomtatott munkáknál volna némi nyereség remélhető; 20,000 frtnál azonban nem 8000, hanem legfőlebb 4000 frtot lehet nyerni, e szerint marad évenként tiszta veszteség 4000 frt. De valaki azon ellenvetést tehetné, hogy miért kellene az Akademiának veszteni, midőn a sz. István társaság nyer kiadásai mellett? Erre csak azt válaszolhatjuk, hogy az Akademia nem ad és nem is adhat ki olly népszerű és kelendő könyveket, mint az említett társaság, s ép ezért azzal nem is hozható párhuzamba. — A mi továbbá az akadémiai könyvkereskedést illeti, melly amaz indítvány folytán szinte szervezendő volna „a könyvkereskedőknek elengedett magas százalék megtakarítása végett“, úgy látszik, mintha az akadémiai kiadványokat csak ezen könyvkereskedés árulná, a többi könyvkereskedőknek pedig vagy épen semmi sem fogna kiszolgáltatni, vagy ha igen, minden százalék nélkül. E szerint valószínű, hogy Pesten az Akademia könyvei egy könyvkereskedésben sem lesznek kaphatók, s ha lennének is, minden kereskedésnek érdekében fog feküdni, azokból mentül kevesebbet árulni, mert nem lesz haszon mellette, e nélkül pedig kereskedő nem dolgozhatik. Külömben, ha az akadémiai könyvkereskedés csak akadémiai kiadványokat és az íróktól „csekély provisió mellett átvett munkákat“ árul, úgy az ebből nyerendő haszon még fölügyelőjének fizetését is alig fogja fődözni. A vidéken szinte nem lesz egy akadémiai könyv sem; a ki tehát illyent kíván, vagy fölutaszhatik érette Pestre, vagy kénytelen lesz az akadémiai könyvkereskedőhöz írni, a mi a kiadványok elterjedésére nézve szinte nem igen előnyös, úgy hogy illy eljárás mellett, ha különben a kiadott 10000 frtnyi könyv csakugyan elkelt volna is, annak alig fele fog elkelni, s így az Akademia ismét 5000, tehát összesen 9000 frtot veszít évenként. Úgy hiszszük, hogy az Akademia pénztára most, midőn a palota építés megkezdendő, illy experimentalást nem enged. Tekintsük már most az Akademiának eddigi eljárását. Az, mint főnebb is említettük, újabb időben évenként 6000 frtára könyvet adott ki, s ezekért bevett mintegy két-hárromezer frtot, úgy hogy körülbelől 3000 frt. vesztesége volt; ez még tűrhető veszteség, ha tekintetbe vesszük, hogy kivétel nélkül tudományos munkák adattak ki, mellyek mellett nálunk a kiadó fájdalom rendesen veszít. De háromszáz tudósból álló intézet működésére ezen 6000 frt nem elegendő, hanem legalább is még egyszer annyi volna szükséges, azt pedig az Akademiától sem lehet kívánni, hogy ezen két annyi kiadványánál kétannyit veszítsen! Érzette indítványozó mindenestre annak szükségét, hogy az Akademiának hathatósabban kellene működnie, sőt érzette az egész Akademia, s ennek tulajdonítható egyrészt azon hatás, mellyet a szóban levő indítvány a hallgatókra gyakorlott. Kifejezés volt adva azon hiányérzetnek, melly

mindenki keblét szorongatá, ki volt mondva azon szükséglet létezése, melyet mindenki világosabban vagy homályosabban érzett; s elvitázhatatlan érdeme mindenesetre az országszerte tisztelt indítványozónak, hogy ez által új, hatalmas lendületet adott talán az Akadémia ezen-tüli tevékenységének, habár maga az indítvány kivihetetlen is. — Véleményünk szerint legcélszerűbb volna a francia Akadémia példáját követve egy vállalkozó kiadó-nyomdászt kinevezni, kinek kötelességévé tétetnék a kiadásra elfogadott munkák nyomtatása, azon föltétellel, hogy az árak megszabása az Akadémia jogában álljon, melly csak nagy költségű műveknél, hol a veszteség előre látható, fődözné a kiállítás költségeinek egy részét. Ekképen néhány ezer frtnyi áldozattal, más vállalkozó pénzerejére támaszkodva 20 — 30 ezer ft. ára könyvet lehetne évenként forgalomba hozni s ez által irodalmunk további fejlődésére is döntő befolyást gyakorolni.

A. L.

Könyvszemle.

Magyar ósmesék, mint hitregék a magyar nép ajkáról véve s a világtörténettel egyeztetve. Irta Balkányi Szabó Lajos. Debrecen 1862.

A „Debreceni Közlöny“ ezen, hozzánk is beküldött munkát nagy dicsérettel halmozta el. Balkányi-t „a meseírók királyának“ nevezi, méltányolja „ama roppant fáradságot, mellyet magának vón, a midőn a mesék végtelen országában olly nagy s kitartó figyelemmel búvárkodott“, méltányolja „a tapintatteljes írónak egyik föladatát, sőt főcélját, melly nem egyéb, mint nemzeti önérzetünk fokozása“ stb.; mindemellett a mesékhez kötött szószármaztatási elmékedésekről kénytelen megvallani, hogy „azok minden etymologusnak élvezetes eszmeeserére nyújtanak alkalmat, habár lehetetlen, hogy a szószármaztatásban mindig egyetértsenek bizonyos szavak eredetének meghatározásában.“

A mi ezen műnek őstörténelmi s aesthetikai beesét illeti, ezen alkalommal csak azon megjegyzésre szorítkozunk, hogy, ha ezen ósmesék valóban a nép ajkáról vannak véve, mi sokkal inkább szerettük volna azokat eredeti alakjukban olvasni, mint hexameterekben. Ha pedig a mai nyelvészet szempontjából tekintjük ezen munkát, lehetetlen elnyomnunk őszinte, mély sajnálkozásunkat a fölött, hogy valóban anynyi fáradság, olly óriási szorgalom, olly terjedelmes tanulmányozás pazaroltatott el — hasztalanul. Mert mit mondhat a mai nyelvtudomány ilyen értelmezésekhez: „Elborusz = Elbursz. Így neveztetik

a Chauchaz hegyének nyugoti és keleti előrésze; tehát = Elbérc = Elóbérc.“ Tovább: „A perzsák most is „Sah“-nak hívják királyukat, minek értelme most aligha nem a magyar „Szó“ vagy Szav gyökben keresendő, mellynek értelmére nézve a latin „Dictator“ felelne meg, a ki parancsoló, szöv-adó, mellyet fogadni, teljesíteni kell stb.“ — S a következő lapon: „hogy barlangokban, hegy-odukban üték honukat fel, honnan ezen néptörzs Hon-odús vagy Hondu nevet nyert.“ S ismét: „Kell-e mind ezeknél, különösen pedig ez egy szónál (annap) nagyobb bizonyosság, hogy a médok = mádi-arok a mi őseink, azaz magyarok valának!“ — „Oh te dicsőséges nagy férjfiu hős Szeretosztó (Zoroaster), a madi-ar népnek legbölcsebb hőse, tanára! azt írásba hagyád kezdetleges emberi nyelven, Madi-arok nyelvén, az örök hírű „Szentibeszéd“-ben (Zendavesta).“ — S hogy a Zendavesta magyarul van írva, egynehány sort hoz föl szerző, mellyeket így olvas: „Fénnymó Jezden! Fénnymesztó fákkme! (fákjám?) Éffesztó — jó, isztómem isztóme, ősem vóhu! As — fő — erős (Asvéros) Mazda — jaó! Zeretosztróé vigyászó öre! — stb —“ S ezután fölkiált: „Nemde magyarosan hangzik? Latiatuc feleym zumtuchel!“ — — Illyen eljárást gyermeki játéknak lehetne nevezni, ha a dolognak egy más komoly, és pedig igen komoly oldala nem volna. Balkányi nem az első s fájdalom! tán nem is az utolsó, ki roppant fáradtsága, olvasottsága s leghazafiasabb törekvése mellett is a hazai műveltségnek nemcsak nem használ, de még inkább árt, sőt nevetségessé is tesz bennünket a külföld előtt, és pedig olly téren, hol kötelességünk volna magunkat leginkább kitüntetni. Tapasztalásból beszélünk. Így pl. néhány év előtt a bécsi akademiában nyelvtudományi mozgalmainkról a következő szavakat kellett hallanunk: Man sehnt sich nach den süßen Träumen der Jugend und träumt, wo man nicht sehen will. Man späht auf dem Erdenrunde umher nach würdigen Ahnen; hat man diese gefunden, ist der Beweis rasch geführt, dass die Magyaren directe Nachkommen der glücklichen Nation sind. Der bewundert die Parthermacht und Tschathustra's Lichtreligion, beweist dir haarscharf, dass Ahura Mazda in magyarischen Lauten seine Schöpfungen geoffenbaret; einen Andern ergreifen griechischer Heldenmuth und griechische Kunst; gewiss, Homer hat in magyarischen Klängen gesungen! einen Dritten sehen wir bewundernd stehen vor den stolzen Denkmälern der Tutmose und Amenophe der Thebais, warum sollten die Erbauer keine Magyaren gewesen sein? Klingen doch jetzt viele Ortsnamen echt magyarisch auf der deutschen Karte, wie evident erst, wenn ein Magyar sie verfasst hätte! Ja, mussten die Auswanderer nicht durch Arabien gezogen sein, um den arabischen Renner in die Ebenen der Theiss zu verpflanzen? Doch nein! grösser muss die Nation sein, von der die Ma-

gyaren stammen dürfen. Das Reich der Mitte etwa und der Drachensitz! Hier ist der Ausgangspunct, dort sind noch die Städte, welche einst die ausziehenden Magyaren verlassen: sie haben ihren echten magyarischen Klang bis zum heutigen Tage bewahrt, und ein kühner Reisender, ein zweiter Marco Polo, hat seinen Fuss in diese nie betretenen Gegenden gesetzt. Wäre es nach so Grosse noch erlaubt, einen Vorschlag zu machen, ich würde noch die peruanischen Ynca's empfehlen — den Beweis liefere ich selbst. Doch halt, dort kommt der Seher, weg mit den Finnen, Parthern und Griechen, Aegyptern und Chinesen, er hat den echten Stammbaum aufgefunden, der direct auf Abraham zurückgeht; — ich hoffe, er wird noch weiter vom Glücke begünstigt werden, und den noch fehlenden Rest bis zu Adam ergänzen. Doch genug! Solchen Albernheiten gegenüber wird es Pflicht, das nicht fachgelehrte Publicum auf *Facta* hinzuweisen: man wird hier keine Überraschung, wohl aber prosaische Überzeugung finden.“ *)

S ha ezt és hasonlót a legmélyebb megütközés nélkül nem olvashatja senki, kinek a hazai tudományosság hírneve valóban szíven fekszik, nem kell-e még inkább elkeserednie a fölött, hogy hazánkban — dacára a nyelvészet terén történt szép, nagyszerű haladásnak — még most is olly doigozatok jönek napvilágra, mellyek hasonló gúnykifakadásokat igazolni képesek. Ez mindenesetre sajnós, de még sajnósabb az, ha megfontoljuk, hogy ennyi sikertelen fáradozást, ennyi erőpazarlást kell látnunk itt, a hol épen erőkre olly nagy szükség volna. S mért van ez így? s kell-e ennek így lenni? Miután bizonyos, hogy nyelvészeink nagyobb részénél sem tudományosság, sem szorgalom, sem buzgóság nem hiányzik, ezen sajnós tévedések legfőbb oka csak azon körülményben kereshető, hogy irányadóink nincsenek, és pedig nincsenek ott, a hol azokat leginkább szükségeljük. Ennyi fáradozás, ennyi jó akarat mellett, mi válhatott volna pl. Balkányi-ból, Kovács-ból stb., ha alkalmuk lett volna valamely külföldi egyetemnél a nyelvnymozás mai irányával, a kutatás valódi tudományos, helyes módszerével megismerkedni! Mert fájdalommal legyen mondva, a nyelvnymozás lelke, az összehasonlító nyelvészet, melly már majdnem minden európai egyetemnél külön tanszékkal bír s majdnem mindenütt a magyar nyelv valódi tudományos műveltetésére is terjeszkedik, csak a magyar kir. egyetemen mai napig sincs képviselve.

*) Sitzungsberichte der philos.-histor. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften. 1853. X. Bd. S. 29.

Az elemi betűszám tan alapvonalai. Írta Groszmann Ignác, a pesti keresk. akademiánál a mennyiségtan tanára. Pest, Kilián György tulajdona 1861.

Mennél inkább tágul valamely tudománynak köre, annál szükségesebb olly eszközökről való gondoskodás, mellyek a fölhalmozott anyagbani tájékozást elősegítsék. E tekintetben legfontosabb szerepet játszik az anyag szerencsés választása s az egyes részeknek szabatos körülvonalozás által való meghatározása, mi mellett a főmozzanatok kiemeltetnek, s a kevésbé fontos tárgyak annyival inkább háttérbe szorulnak, mennél kisebb mértékben mutatkoznak lényegesekek. A mi különösen a mennyiségtant illeti, jöllehet e tudomány mindenütt csak egy és ugyanaz, mint tantárgy kezelve mindazáltal különböző lehet a szerint, a mint az írók céljai, egyéni nézetei, azon tanulók kora, mellyeknek szánva van stb. egymástól eltérnek. Annyit azonban mindenestre bizton állithatunk, hogy bármi legyen is valamely mennyiségtani kézikönyv célja és rendeltetése, ezt szerfölött rövid előadás s tán csak a tantételek száraz elősorolása által soha sem érheti el.

Örömmel tapasztaltuk, hogy szerző ugyanezen elvektől áthatva fogott az előttünk fekvő mennyiségtani kézikönyv kidolgozásához, s föladatát — a mennyiben különösen a középtanodákat tartotta szem előtt — eléggé szerencsésen oldotta meg. A fölvett tárgyak sokasága egyrészt, másrészt pedig a kevésbé lényeges tanok mellözése olly előnyeiket képezik e munkának, mellyeket más hasonló tankönyveinkben hiában keresünk. Az egész könyv arról tanúskodik, hogy szerző be van avatva azon tudományba, mellyet tárgyal, s másrészt hogy azon gyakorlati tapasztattal is bir, melly nélkül a tankönyv, céljához képest vagy túlzottan vagy nem eléggé tudományossá válik.

A munka szerves egészet képez s áll két szakaszból, mellyeknek elseje a négy műveletet, a hatványozást, gyökfejtést és cserét tartalmazza, másodika pedig a viszonylékokat (logarithmen) egyenleteket és haladványokat tárgyalja. A kereskedelmi Akademia használatára lévén szánva, mellynek iránya túlnyomólag gyakorlati, ehez képest e kézikönyvben a tantételek nemcsak mindenütt gyakorlati példákkal vannak földerítve, hanem minden egyes részhez példagyűjtemény is van csatolva, melly eljárás annál dicséretesebb, minthogy illy úton a részletesen tárgyalt anyag összefüggése világosabb s a tájékozás könnyebb lesz. Ezen példák összeállításánál szerző különösen arra ügyelt, hogy azok a föladatok egész csoportozatát képviseljék, de egyszersmind a gyakorlati életbe vágván, a tanulóknak ezen komoly tanulmány iránt érdeket és előszeretetet gerjeszsenek. Szerző iparkodott a föllállított tantételek bizonyításait egyszerűen s világosan adni, a nélkül, hogy a tudomány követelte szigorú módszertől eltérne, ép úgy igyekezett szer-

zó, hogy előadása tiszta, könnyen érthető és határozott legyen. A munka részeit illetőleg meg kell említenünk, hogy szerző ott, hol a származtatás közönséges úton igen nehéz s fárasztó volna s e miatt a világosság és rövideg rovására vezetne csak eredményhez, oly eszközök-höz nyúlt, mellyek szorosán tudományos szempontból nincsenek ugyan megengedve, de itt már azáltal is eléggé igazolvak, hogy alkalmazásuk által egész szakaszok sokat nyernek világosság, egyszerűség és rövideg tekintetében. Ezen, hogy úgy mondjuk, műfogásnak tulajdonítható a viszonylékokról szóló fejezetnek helyessége is, hol t. i. szerző a fölsőbb mennyiségtannak a határozatlan összetényezőkről szóló, magában könnyen érthető és egyszerű tanát alkalmazza a viszonylékoknak kiszámítására, s annak bebizonyítására, hogy Newton kéttagzati tantétele (binomial Lehratz) mind a nemleges, mind a tört kivetőknel érvénynyel bír. Ezen merész eljárásnak tulajdonítható az is, hogy egy iskolai könyvbe a Neper-féle viszonylékok fölvétettek, hogy abban a természetes viszonyléki rendszernek alapszáma kiszámíttatik, és hogy a tanulókkal a változtató (modulus) egész egyszerű módon meg lón megismertetve.

Ez alkalommal meg kell említenünk, hogy szerző, valószínűleg ez eljárásának palástolása tekintetéből, egy helytelenséget követett el, t. i. az elemi és fölsőbb mennyiségtan fogalmát olykép határozza meg, hogy ez által eljárása mindenestre igazoltnak látszik ugyan, de az elemi és fölsőbb mennyiségtan közötti határvonal majd egészen bizonytalanná válik. Nagy szorgalommal van a szorzás és osztásnál szóló fejezet kidolgozva, s kiemelendő, hogy szerző az előbbiben a szabályos többtagzatokra (polynom) különös súlyt fektet, mi által a tanulókat ezeknek hasznára figyelmezteti, s az utóbbiban az osztás nem kevésbbé terjedelmesen van tárgyalva, mellyhez szerző a tárgy természetének megfelelőleg a törtekről és mértani arányokról szóló tant esatolta. A lánctörtek eddig a tankönyvekben nagyobbreszt minden alkalmazás nélkül maradtak, annál inkább kell tehát szerző eljárását helyeselnünk, midón azokat e művében a gyökfejtésre alkalmazva találjuk. A nevezők okszerúsítéséről (Rationalmachung) is többet adott elő szerző, mint tankönyveinkben általában eddig történni szokott.

Mennél inkább elismerjük azomban e munkának előnyeit, annyival inkább kötelességünknek tartjuk szerzőt azon hiányokra figyelmeztetni, mellyeket észre vettünk, s mellyekről óhajtanók, hogy azok a remélhető második kiadás alkalmával elmellőztessenek. Így a 15. §. D. pontjában, melly a kéttagú kifejezések hatványozását tárgyazza, nem elég gonddal van kimutatva, hogy ugyanezen eljárás számbeli példánál ép úgy alkalmazható mint betűszámantani kifejezéseknél. Nem helyeselhető továbbá, hogy a gyök- és a tört kitevőkkel ellátott hatvány-

mennyiségek közti szoros összefüggés nemcsak nem eléggé tisztán van előtüntetve, sőt mint természetesen létező és magában érthető föltételeztetik. Ezt annál szigorúbban kell megrónunk, mert szerző a gyök-mennyiségekkel való minden műtétet épen ezen szoros összefüggésre alapít. A 27. §-ban, hol az egyenlet általános alakjából a részletes (speciell) egyenletek vannak származtatva, nem elegendő az általános kitevőnek részletesítése, mint azt szerző tette, hanem szükséges, hogy egyszersmind mindazon tagok együtthatói $= 0$ tétessenek, mellyeknek x -jei nemleges kitevőkkel bírnak. Éppoly kevésbé elégíthet ki bennünket, hogy szerző csak röviden és bizonyítás nélkül állítja föl azon tantételt, miszerint valamelly egyenlet ugyanannyi igenleges gyökkel bír, a hány jelváltozás, és ugyanannyi nemleges gyökkel, a hány jelfolytonosság fordul benne elő. Azonkívül szerző egyes tételeket nem azon helyen fejt meg, hová azok tulajdonképen tartoznának, hanem a hol épen hasznukat vehette, mint pl. a lánc törtek egyes tantételeit a 29. §-ban tárgyalta, hol tulajdonképen az elsőfokú határozatlan egyenletekről szól. A harmadik fokú egyenletek nagy szorgalommal és ügyességgel vannak ugyan előadva, sok tanúságot tartalmaznak, s igen alkalmasak a tanulók értelmiségének fokozására: meg kell mindazáltal jegyeznünk, hogy a második és negyedik fokú egyenletekhez képest szerfölött terjedelmesen vannak tárgyalva, mit annál kevésbé helyeselhetünk, minthogy ezeknél a közéletben is a második fokú egyenletek sokkal fontosabbak. — 36. §. A számtani haladványnak összegező képletét célszerűbb és egyszersmind a tudomány követelményeinek is sokkal inkább megfelelő módon származtathatta volna szerző annak általános képletéből a helyett, hogy mint valóban tevő, egy részletes példánál származtatja.

Eltékintve ezen hiányoktól, mellyeket szerző tán az összeállítás alkalmával észre nem vett, a jelen munka sok tekintetben nemcsak nyilvános előadásoknál szolgálhat hasznos tankönyvül, hanem az e téren mindeddig megjelent magyar tankönyveknél jobb lévén, mindazoknak is, kik az iskolából már kilépven e tudománnyal még tovább is foglalkozni szándékoznak, vezérfonalul és kényelmes kézikönyvül bátran ajánlható.

Corzán.

Latin irányképző gyakorlatok. Szerkesztve és kiadva Vagás Caesar és Schibinger Emil által. Esztergom, 1862.

Ki az ó-remek irodalom becsét méltányolni tudja s azon nagy szerepet, melly annak kivált ifjúságunk humanistikus kiképezésében jutott, ismeri: bizonyosan mind azon irodalmi jelenségeknek csak ör-

vendeni fog, mellyekből kiviláglik, hogy a klasszikus tanulmányok hazánkban is olly miveltetésben kezdenek részesülni, melly a tudományosság mai követeléseinek megfelel. És ezen követelések nem csekélyek; mert annyi bizonyos, hogy a görögök és rómaiak világ-nyelve s irodalma a mai tudomány által olly világosságra derített fel, millyenről magoknak az ó-népeknek sejtelmök sem volt. S így bizony ideje már, hogy nálunk is ezen tudomány legujabb vivmányai meghonosításának, s tanintézetekről a régi copf, melly ismét itt-ott a nevetséges Alváry-féle verseknek stb. ujonnan felélesztésében kezd mutatkozni, valahára örökre száműzessék. — Az előttünk fekvő könyv kétségtelen tanúságot tesz arról, hogy tanáraink a haladás terére léptek, mellyen vajha sok követőt találnának! — Az előbeszédben világosan van fejtegetve a szerzők álláspontja, meg vannak nevezve a kútforrások, s egyúttal tudunkra adva, hogy a példák összeállításában milly módon jártak el a szerzők. A példák számosak és úgy rendezvék, hogy a könyv az V. osztálytól kezdve a VIII-ig kalauzul szolgálhat. S így ezen munka valóban hiányt pótol tanügyi irodalmunkban s nagy becsű lesz mindaddig, a meddig a felgymnasium használatára megkívántató latin nyelvtan, magyar latin szótár, és iránytan hiányával leszünk; bár fájdalom! ezeket is mindaddig kell nélkülöznünk, míg olly tudományos magyar nyelvtanunk nem lesz, mellyben minden homályos kérdések megfelelő módon felderítettnek. Ekkor ezen munka belszerkezete is okvetetlen lényeges átdolgozást fog szükségelni. — A könyv tudományos és gyakorlati becsét méltányolván, nem hallgathatjuk el sajnálatunkat a fölött, hogy a jegyzetekben olly kevés iránytani fejtegetés foglaltatik, mert ezen G r y s a r modorában sikerrel magyarázott helyek: 249 sz. jegyz. 17 p. — 258 sz. jegyz. 21 p. — 274 sz. jegyz. 2 p. — 298 sz. jegyz. 23 p. — 307 sz. jegyz. 7 p. — 311 sz. jegyz. 1 p. — 314 sz. jegyz. 10 és 19 p. — 317 sz. jegyz. 1 és 37 p. — igen csekélyek ahoz képest, mit illy terjedelmű munka magában foglalhatna, annál is inkább, minthogy helyek, mint: 178 sz. jegyz. 12 p. — 251 sz. jegyz. 9 p. — 257 sz. jegyz. 21 p. — 272. sz. jegyz. 3 p. — 273 sz. jegyz. 5 p. — 298 sz. jegyz. 3 p. — 308 sz. jegyz. 13 p. — 313 sz. jegyz. 5 és 7 p. — 314 sz. jegyz. 24 p. — 316 sz. jegyz. 30. p. fejtegettetnek, mellyek már minden 5-ik oskolás előtt kell, hogy ismeretesek legyenek és így kár nélkül elis maradhattak volna. A fejtegetéseket pótolják ugyan sok helyütt párhuzamos mondatok, mellyek azomban nem teszik nélkülözhetökké a fejtegetéseket. Egy más hiányát e könyvnek látjuk abban, hogy a magyar szöveget illetőleg, az idők használatában ingadozás mutatkozik. Erre nézve példákat felhozni kétségtelen, minthogy a legtöbb szám arról tanuskodik. — Szokatlan kifejezésekre is akadni, mint: 6 sz. 4 sor. „Föl is fogadnak“, e helyett: fogadnak; 42 sz. 3 sor. ifiu-

dad“; 43 sz. 11 sor: „takarul“; 48 sz. 9 sor: „megvette“, e helyett: bevette; 49 sz. 5 sor: „útakat húzott“; 51 sz. utolsó sor: „tábort ellene nem szegzett“; 52 sz. 12 sor: „futékonyokat“; 56 sz. 15 sor: „sirodalmas“; 54 sz. 12 sor: meghódolni. — Több helytelenség is tűnt szemünkbe, így pl 11 sz. 18 sor: „ugymint melyeket szinte“, e helyett: mert ezeket is; 20 sz. 1 sor: „Brutus fiai: T és T.“ 43 sz. 3 sor: „kizsarolt“, e helyett: kimerült; 48 sz. utolsó előtti sor: „ha meg nem győzte“, e helyett: a nélkül, hogy; 50 sz. 12 sor: „hegyeken szállott meg“ stb. — Ha a szerzők az aligmúlt használatát mindjárt a könyv elején az illető helynél, nem pedig csak a 305 sz. jegyz. 17 p. fejtegették volna, hány ismétlést kerülhettek volna el? — Nyelvtani tekintetben a fősúlyt okvetlen az eredeti cikkekre fektetjük, mellyek a magyar történelmet tárgyalják, valamint azokra is, mellyekben az egyházi történelem egyes részei tárgyaltnak; ezekből kitétszik, hogy a szerzők a latinnyelv valódi tudományos kezelésében jártasok, és amint az egyházi történelemhez mellékelt jegyzetekből kitűnik, a remek latinnyelvet az egyházi latinságtól szorosán elválasztani tudják; — miért is ezen könyvet tanáraink különös figyelmébe ajánljuk.

Bartl.

Műbirálat

a londoni kiállításra szánt képzőművészeti tárgyakról.

A képző művészeti társulat igazgatósága által kiküldött s alább nevezett tagokból álló műbiráló bizottmány f. é. február 18-án vizsgálat alá vevén a londoni kiállításra beadott, s Pachtl úr szívességéből átengedett termeiben közszemlére kitett műtárgyakat, azokról a következő birálatot hozta:

Egészben tekintve ezen, csak mintegy huszonnyolc műtárgyból álló kis gyűjtemény a bizottmány véleménye szerint nem felel meg rendeltetése céljának úgy, a mint kívánatos volna, mert nem képviseli sem azon terjedelmesebb, sem azon magasabb fokozatú kifejtettségét a képző művészetnek, mellyet az hazánkban eddig is elért, miértis nagyon tévedne, ki a képző művészet mibenlétét honunkban e kis mutatványból akarná megítélni. Művészeink közül csak néhányan küldtek ezen kiállításra valamit, s még ezekről sem mondhatni általában, hogy legjobb műveiket adták volna be, de legszámosabb művészeink semmivel sem járultak e kiállításához, s ezért a képző művészetnek még minden ága sincs képviselve. Művészeink ezen részvétlenségének egyik oka az

idő rövidege is lehetett, mi még szűkebb lett az által, hogy sokáig még az is kétséges volt, vajjon Magyarország számára fog-e külön hely rendelteni a londoni kiállításon, vagy nem. De másik oka, a haza mostani nyomasztó viszonyaiban s bizonyosan még inkább azon körülményben keresendő, hogy a művészek a közönség részéről magukra hagyattak s így nem szentelheték tevékenységüket ezen szép célra, mert legtöbbször a mindennapi megélhetés súlyos gondjai vették azt igénybe; — a közönség, vagy legalább a főbbrendűek részéről pedig senki által sem tétetven megrendelések, oly céllal, hogy a készitendő mű egyszermind a londoni világkiállításra küldessék, illy részvétlenség s pártolatlanság mellett, a nemzet e részbeni dicsét föltüntető kiállítás nem is lón várható. — Ohajtandó lett volna az is, hogy e kiállítás egészben véve bizonyos nemzeti jellemet viseljen magán, a miről sajátlag magyarnak ismertessék föl, s ezzel a pusztán művészeti mellett, még egy más érdekesség által is vonzóbbá vált volna, de úgy látszik, épen mivel itthon megrendelések nem tétettek, idegen vevők izlésére kellett inkább művészeinknek számítani, s ezért lón e kiállítás kosmopolitikus jellemű.

Ha azonban e kis tárlatot úgy tekintjük, mint részletet, vagy töredék mutatványt a képző művészet némelly ágazatából, nem lehet azt nem méltányolnunk, sőt annál örvedetesebb eredménynek kell azt elismernünk, minél mostohábbak voltak a viszonyok, mellyek között a honi művészek áldozatos egyéni buzgalma csak ennyit is fölmutatott. Egyenként vizsgálván a kiállított műveket, a történeti műszakban következők találtattak: II. Lajos holttestének föltalálása, olajfestmény Székely Bertalan tól. E mű kétségtelenül tehetséges művészt árul el, s még több reményre is jogosít föl bennünket. Nagy szorgalom és lelkiismeretes tanulmányozás párosul benne szép tehetséggel, s az illy igyekezet öröme gerjeszti a műbarátot. Legkitűnőbbben sikerült a királyi holttest mellett álló alak, melly minden kifogáson fölül van. Még becsesebb lehetne azonban e mű, ha nagyobb történeti méltóság ömlenék el az egészen; s főleg a királyi holttesten valamelly jelvény mutatná, hogy az valóban király, és pedig magyar király holtteste; mert így pusztán csak holttestet látunk, mellynek még öltözete is idegenszerű. A mellette térdelő alak már nem sikerült annyira, mint az álló, mert bal lábának kiindulása nincs eléggé indokolva; s úgy látszik, mintha a hasból jönne ki. Nyert volna a mű még az által is, ha az évszak, mellyben a megtalálás történt, jobban kitüntetett, ellemben a táj nem olly kiválólag volna előterjesztve, mi igen szép ugyan, de épen nagyon gondos, részletes kivitelével a fő tárgyról nem kevésbé magára vonja a figyelmet. Jobb lenne az is, ha a lepedő, melly

a király tetemeivel együtt kivonatik, a földalóli kikerülés természetéhez hiven, bekevertebbnek látszanék.*)

Angelika és Medor. Olajfestmény **Than Mór**tól. Ez Ariosto hóskölteménye után készült mű, egészben véve nem csak szép, de meglepő hatással is bír, s a műértőt annál inkább megragadja, mivel a művésznak a kivitelben, világos háttérbe helyezvén az alakokat, a legnagyobb nehézségeket kellett legyőznie. A nő alak ábrázolása különösen igen költői mozdulatban sikerült a művésznak s az öltönyredőzet kidolgozása nem csak kielégítő, de aesthetikai hatással is bír. Kívánatos volna azomban, hogy a váll mögötti redőzet nem olly egészen egyenlő, hanem legalább részben tömörebb árnyékba, valamint a sziklára író jobb keze is a szikláéval egyenlőbe lenne helyezve, miután épen e sziklán nyugodván, tőlünk ezzel egyenlő távolságban kell lennie. Lábújaiban a görög klasszicitás egy kissé túlozva van. A férfi alak nem épen olly sikerült, mert már ülése is inkább guggoláshoz hasonlít, minthogy a kőnek, mellyen ül, vagy hátrább, vagy beljebb kellene esnie; nadrága és ingúja egy kissé fölpuffadtnak látszik, s fejénél a nő alak redőzetére egy kissé több árny kellene, minthogy feje arra természetesen több árnyat vet. Egyik lába nagyobb a kellő mértéknél, s azt a csizma elrejtteni látszik inkább, mint kellőleg borítani. A háttérben Orlando furioso bal karja rövidlátban hibás rajznak látszik, s bal lábán a combpáncél nem helyesen lévén világítva, némi zavart okoz a láb formájában; ugyan ezen lábának alsó része pedig szabály ellenesen eltakarva lévén, az alak lebegni látszik inkább, mint talpon állani; de ezenkívül még szerfölött nagy is a távolsághoz képest, mellybe állítva van, sokkal nagyobb lévén a tér közte és az előtér közt, mint aránylag kellene.

Ábrahám kiköltözése. Olajfestmény **Molnár József**től. Egészben véve a vonalok s a csoportozatok igen szépen vannak kigondolva. Ábrahám pátriarchalis alakja művészileg szép, a számaron ülő beteg alak pedig igen szerencsés fölfogással van előállítva, nem fejezhetvén ki Chanaán megpillantásán olly nagy örömet, mintha egészséges volna. De a színezetre mindenütt több gondot kellett volna művésznak fordítani s nem csak a boldogság vagy elért öröm érzelmének adnia kifejezést az alakokban, hanem egyszersmind a héber népjellemet is jobban föltüntetnie. Chanaán tájszépsége sincs olly regényesen

*) Véleményünk szerint egészen elmaradhatott volna, mert valóban alig vagyunk képesek fölfogni, miként kerülhettek volna II. Lajos tetemei lepedőbe, midőn tudjuk, hogy ő a csatábóli futása alkalmával véletlenül fült a Csele patakba s akkor valószínűleg senkinek sem jutott eszébe, őt lepedőbe takargatni.

kiemelve, hogy az által a festmény személyeinek nagy öröme eléggé indokoltatnék. Nem szabályszerű az sem, hogy a fővilágítást nem a fő személyre, hanem egy mellékes nő alakra vetette művész; a szélső alakok pedig alárendelt személyek ugyan, de minthogy mégis az előtérben állanak, gondosabb kidolgozást igényeltek volna, hogy ne tűnjenek úgy elő, mintha a távolság homályába volnának burkolva. A redőzetben nem található föl eléggé a bibliai stíl, sem a héber népviselet. A kezekben egy alaknál sincs elég légység, s főleg az újjak elválásai-ban kevésbé erős eszetnyomások több légyságot eredményeztek volna. Az előtérbeni sziklák ólomszínűeknek látszanak, s tarkaságuk mérsékeltebb lehetne. Általában az árny és világosság közti arány nem egészen sikerült, s a számár nyakán kevesebb visszfény is elég lenne.

Milton és leányai. Olajfestmény Orlai Samutól. A műnek összeállítása jó, Milton alakja kielégítőleg van ábrázolva, s általában az egész a művész szorgalmát s haladását mutatja. De mivel ez történeti tárgy s Milton háza a természet után rajzolva is megjelent, a helyiség ismerői könnyen azon kifogást tehetik, hogy célszerűbb lett volna, a történeti hűséget nem mellőzni, főleg miután Milton hazának sajtószzerű ablakát, melly több osztályzatú és szélesebb mint magas, könnyen lehetett volna észrevehetővé tenni, holott most, még az is kétséges, vajjon valósággal ablak akar-e az lenni, vagy csak kép, mellyre valamely vidék van lefestve. Mind a három leányra nézve óhajtandó volna, hogy szebb alakok lennének, s ugyanazon érzelmet árulnák el, mert ugyanegy költemény csak nem költhet egyben vidám, kettőben komoly érzelmet, mint ezt a művész állította előnkbe! A világítás minden szorgalom és igyekezet mellett sem mondható sikerültnek, mert valamint az ablak függöny benn a szobában, úgy a fa ablakon kívül ugyanazon helyről látszik világítva lenni, honnan maguk a szobában levő alakok; sőt az ablakfüggönyre ezen világítás miatt pazarolt nagy szorgalom és szabatos rajz annyiban árt az egésznek, hogy így a függöny nem esik úgy hátra, mint kellene, hanem az előtérbe jut, csaknem egyenlő távolságba az alakokkal. A távlati vonalok sem mondhatók sikerülteknek, mert péld. az ablak alsó parkányából nagy vagy széles, az asztal karimájából ellemben keskeny részt láthatunk. A leány alakokon, főleg az asztalra könyöklőn, a fehérenemű nem látszik természet után tanulmányozottnak lenni, s átlátszóság helyett inkább tarka színezetet nyert; az álló alak kék ruhája pedig az asztal mögött tömörebb árnyat hogy hátrább menne, s ne látszanék az asztal alatt úgy előre nyomulni. Az író hölgy keze alatt levő papírnak meg kellene fölül hajolni, hol az írószekrény fölálló hátrészébe ütközik, s ugyan ezen író hölgy lába szebben venné ki magát, ha nem látszanék olly nagyon a talajba nyomottnak.

Két tanulmányfó, férfi és nő. Olajfestmény **Thán Mór**tól. Mindkettőben tökéletesen fölismerhető az olasz típus, s színezetének teljessége által egészen kielégítő; de olly nézőnél, ki csupán tárgyilagosságot keres valamely műben, nem fog nagy érdeket gerjeszténi.

Olvasó nő. Olajfestmény **Vandrák Károly**tól. E képen alig van kiemelhető előny, sőt az egész kellemetlen hatása, sajátos modora miatt. Az arc puffadt, a korrajzok igen élesek és a színezet hideg, az újjak tövén pedig a csuklók túlzottan kiemelvek.

A tájfestészetből:

Pálmacsoport Saharában. Olajfestmény **Szigeti Antal**tól. Kétségtelenül a festő legsikerültebb műveinek egyike; a gyönyörű fölfogással készített képben a rendezés, színezés s a déli meleg éghajlat mind olly sikerült s olly összhangzatos, hogy a nagy szorgalom és gondos tanulmányozás illy eredményének a műbarát csak örvendeni tud. A szigorú műtészeti igényeinek azomban jobban megfelelt volna művész, ha a kövek nem látszanának olly lágyaknak, egyenlő távolságban levőknek és egyenlő nagyságuaknak, mi által az előtér kissé egyhangúvá lesz. Ugyanaz mondható a pálmafákról is, hogy t. i. kissé egyhangulag elszórvák, holott valamivel nagyobb változatosság több műélvezetet nyujtana. Előnyére lett volna e műnek az is, ha az árnyak egymáshoz aránya az előtérben gondosan hozatott volna összhangzásba s azon tömör árny, melly az alakcsoportozaton és a festmény sarkában elhelyezett növényeken látható, ömlenek el a köveken is. Az előtérbeni facsoportoknak kissé gyenge árnyéka van.

Balaton vidéki tájkép. Olajfestmény **Brodsky Sándor**tól. Általában szép és kedves látvány ugyan, s különösen a facsoportok igen szépek, az egésznek kezelése is igen ügyes művészt árul el, de mivel Brodskynak már sikerültebb művei ismeretesek, ezt azok mellett földicsérni már azért sem lehet a bizottmálynak, mivel épen balaton vidéki tájképet is birunk Brodskytól, melly nem csak művészileg sikerültebb, de nevének is jobban megfelel. E műnek, mint balatonvidéki tájképnek jellemzőbbnek kellene lennie, főleg miután a Balaton vidékének olly klasszikai pontjai vannak, mellyek közül a művész minden igényt kielégítőleg választhat. De úgy látszik, itt a művész nem annyira a táj megválasztását és a természetet hűséget tartotta szem előtt, mint inkább szándékosan az angol izlésre számított, leginkább csak hatást igyekezvén elérni; mi által azomban a várakozást, mellyet a Balaton vidékének nevezete gerjeszt, nehezen elégíti ki. A levegő sem látszik jellemére nézve magyarhoni levegőnek, a háttérben levő víz pedig, melly a Balaton volna, elhibázottnak mondható, mivel sem tükre, sem sikterülete nin-

esen, s azért inkább domború. Színezetére nézve azon észrevétele van a bizottmánynak, hogy a szürke szín tulnyomó e műben.

Keresztelés a Jordánban. Olajfestmény **Markó Károly**tól. E mű a klasszicitás bélyegét viseli magán, mind az eszmében s összeállításban, mind a kivitelben. Ünnepeles nyugalom ömlik el az egész tájékon, magasztosan megfelelve az esemény nagyszerű eszméjének. Az alakok épúgy, mint minden részletek igen szépek, s az utóbbiak egyszersmind öszhangzatosan alárendelvek a főtárgynak. A Jordán vize az előtérből a háttér felé folyva festetett a művész által, mi a látkörben emelkedő távolság miatt igen nehezen megoldható föladat; s ha e jeles műnél még a bírálat valamit kívánhatna, az nem más, mint hogy a víznek ilyen folyása sikerültebben állíttathatott elő, ha az előtérben annak fölületére kevesebbé lehetne rálátni, s ugyanitt sötétebbre színeztetnék, mi által ugyanezen víznek kilátszó fenékföldje is sötétebbé vált volna, hogy így a víz alatti föld si sokkal sötétebbnek látszassék, mint a víz melletti szárazföld, vagy part. Lehet azonban, hogy ezt a művész lazurozás által el is érte volt, de miután ez annak még régibb képei közé tartozik, valamelly tisztítás alkalmával a lazur lemosódott, mit a rajta több helyen észrevehető lazurfoltok is tanúsítanak.

Tivoli tája. Olajfestmény ugyancsak **Markó Károly**tól. A jeles művész e képében különösen az egésznek költői elrendezése s a részletekbeni gazdag változatosság, valamint az árny és világosság mesteri s nagy tömegekbeni szerencsés elosztása gyönyörködteti a szemlélőt. Az alakok költőileg vannak kigondolva és kidolgozva, s a csoportozatok is igen szépek. Az egésznel csak annyi volna még kívánható, hogy a legközelebbi előtér árnyékban levő nagy tömegén egy kissé több változatosság volna az árny és világosságban.

Az állatfestészetből:

Lóitató s. Olajfestmény **Lótz Károly**tól. A csoportozat és a világítás zöme elég szerencsésen van ugyan eltalálva, s a tanulmányozás is, valamint a lovak színezete dícséretet érdemel; de Lótznak is minden tekintetben jobb művei ismeretesek, mint ez, s úgy látszik, ő kisebb formákhoz van szokva, mert jobb művei mind kisebb arányban készülvék. Itt legelőször is az volna kívánatos, hogy egyikét jobb vagy nemesebb fajú lovat állított volna elő, azután hogy a rajz tökéletesebb lenne, mert kivált egy két lónak feje idomtalanul hosszú. A kisebb csoportbeli szürke lónak helyzete nincs indokolva, mert a domb, melly által a festő azt mintegy eltakarni akarta, nem válik úgy ki, mint kellene, s ép ezért a ló úgy veszi ki magát, mintha félig a földbe volna ásva. Szembetűnő hiba az is, hogy a különböző lovak különböző nap-tól látszanak világítást nyerni, mert árnyaik ellenkező irányúak, a

két viz pedig, mely a képre hozatott, alig ismerhető víznek, mert mindkettőnek tükrözete hibás. Az alakoknál különösen az ingújjak kerek nyílásai nem indokolvák, és az ingek általában oly feszesek, hogy épen nem mondhatók természeteseknek.

A virágfestészetből egy kép volt hiállítva, Vandrak Károlytól, de e virágok igen kemények, mintha készített virágok volnának, és színezetük sem természetes.

Egy csendélet ugyancsak Vandrak Károlytól, nem sok érdekességgel bír. A nyúl fekvése alig érthető és szőre szálanként festettnek látszik, nem pedig tömegekben, mi a nyúl festésnél a lényeges kellékek egyike. Ugyanezen képen a vadgalambok nem eléggé plasztikusak.

Két könyomatú műlap is volt kiállítva. Az 1861-ik évi országgyűlési képviselők arcképei, Marasztóni Józseftől, mellyek eléggé sikerültek ugyan, de még sincs minden arc eltalálva, mi különben ennyinél nem is volna könnyű föladat. Kár az is, hogy nincsenek jobban megvalogatva s nem a leginkább kitűnt politikai nevezetességek arcképeit találjuk rajtuk, melly hiány azomban, ha e lapoknak folytatása még következni fog, könnyen ki lesz pótolható.

Néhány varrott képet is talált a bizottmány, de ezeket, mint nem művészi, hanem iparműi tárgyakat, nem vette bírálat alá.

A szobrászati szakmából következő művek voltak kiállítva: Sámson és Delila. Gypszcsoportozat Dunajszky Lászlótól. Az eszme méltánylást érdemel, valamint a komoly igyekezet is, melly az egészen kitűnik. Örömmel tapasztalta a bizottmány egyes részletekben a sikerült tanulmányozás nyomait, de mind a mellett az összeállítást hiányosnak kénytelen elismerni, mert a csoportozat egyik oldala, hol három láb jön össze, igen tömör, míg a másik egészen üres. E mellett Sámson alakjában nem található föl azon erő, melly abban megkívántató; a mell igen gyenge, s a fejizmok sem elég erőteljesek. Egyes részletek, mint pl. térdétől a lábfejig, igen jól vannak ugyan tanulmányozva, de már a kanyarodás fekvésében erőltetett, karjai pedig rövidék. Delila alakja inkább megfelelő, s öltönyének redőzete szép és jól sikerült, karja azomban, melylyel Sámson haját tartja, hiányos.

Petőfi mellszobra gypszből, szinte Dunajszky Lászlótól. Ez a mennyiben a költő halála után, képekről utánozva készített, mi a szobrászatban igen nehéz föladat, mint arcszobor kielégítőnek volna ugyan mondható, de vonásai igen élesek lévén, kevés lágyságot mutatnak.

Keresztelő Sz. János, gyermek korában. Márvány szobor Dunajszky Lászlótól. A fölfogás és eszme dicséretet érdemlő, de a kivitel nem mondható sikerültnek, mert a homlok igen ki-

düled, ellenben a fő teteje igen lapos és hiányos. A szemek hasonlóképen igen kidüledtek, s balkeze olly erőszakoltan van meghajtva, hogy azzal aligha tarthatna valamit. Melle és oldalbordái kissé szűkeknek látszanak, míg vállalai keskenyek.

Az építészeti szakmából csak egy mű volt kiállítva: a magyar Akadémia palotájának terve, Henszlmann, Gerster és Frey től; déli és nyugoti homlokzat, keresztoszelvény és távlati kép. E becses építészeti mű már több bírálaton ment keresztül, azért nem tartja a bizottmány szükségesnek, a már másutt részletesen elmondottakat ismételni; ki kell azonban jelentenie, hogy e tervet szépnek és kivihetőnek találja, és hogy e esücsíves stylben készült tervezetben a monumental építészet jellemét a használati céllal van egyesítve. A mit némelly részről föl szoktak hozni, hogy a goth styl nem volna a tudománynak hajlékul megfelelő, nem talált visszhangra a bizottmánynál, mert magában tekintve egyik styl sem sajátja valamelly rendelkezési célnak, hanem minden styl ahhoz módosítandó, alkalmazandó s mindenik kellőleg alkalmazható is. A szóban forgó goth stylü terv e követelesnek, hogy t. i. a tudomány méltó lakháza legyen, meg is felel. Nem osztja a bizottmány azon fölmerült nézetet sem, mintha e terv ellentétben volna a már önálló szomszéd épületekkel, mellyek mind más stylben építvék; mert általában valamelly nagyobb szerű monumental építmény sohasem alkalmazandó a szomszéd magánházakhoz, hanem inkább megfordítva; de ha már ez nem lehetséges is, a nagyobb szerű építkezést a kisebb szerűtől függővé tenni, annál nagyobb hiba volna, mivel a különbféle stylü építmények nem is ártanak egymásnak művészi tekintetben, mint erre élő példa Velencében az általánosán dicsőített Szt. Márk piac, hol egy byzanti stylben épült templom, egy goth és egy renaissance stylben épült palota, tehát három különböző styl egy csoportban látható. —

Barabás Miklós, Harsányi Pál, Borsos József, Szandház Károly, Telepy Károly, Szumrák, George Ágoston, Kovács Mihály.

A magy. képzőművészeti társulat,

mint a lapokban is jelentve volt, marcius 23-án a magy. Akadémia termében közgyűlést szándékozott tartani, mellynek tárgyai közé a társulat mult évi működéséről való jelentés is tartozott volna. Miután azonban e közgyűlés megtartása, azon okból, mert a társulat eddig engedélyezve nincsen, hatóságilag betiltatott, s másrészt a társulat eddigi működése a mívelt magy. közönséget több tekintetben képes érdekelni;

szükségesnek tartottuk az igazgatónak ezen célra elkészített, de az érintett okból föl nem olvasott jelentését ezennel közölni:

Tisztelt társulat!

Következő jelentésem tényeit igazgatóságunk jegyzőkönyveiből vettem ugyan, de azokra a ruhát csak magam, mint egyén, szabtam. Ezt előrebocsátom, nehogy a jelentést mint az egész igazgatóság jelentését tekintse a társulat.

Egyesületünk egyévi életének történeteire és eredményeire visszapillantván, ki azokat a szembeszökő siker, vagy az anyagi mérv szerint méri, csekélyeknek fogja tartani, de ki a törekvést már magában is méltatja, úgy hiszem, társulatunk és igazgatóságának működésétől elvbéli rokonszenvét nem fogja megtagadhatni.

M. é. június 9-én tartott közgyűlésünkben a t. társulatot figyelemztettem azon roppant nehézségekre, mellyek ellen majd síkra kell szállanunk, valamint nemzetünk inkább szónoklati mint művészeti jellege miatt, úgy a segédeszközöknek, minők a művészeti gyűjtemények és intézetek, majdnem teljes hiánya miatt, és végre közönségünknek ezen két okból származó művészeti ki nem fejlettsége miatt, mellynek következtében a műbírálat és hajlam nálunk általánosan nem önálló elmélkedésnek és meggyőződésnek alapján, hanem inkább a külföldről ránk szállott divat-nézetek nyomán létesül és már ezért sem méltathatja kellőleg hazánk művészetének törekvését.

A t. társulatnak igazgatósága az e nehézségek elleni harcot fölvette, és a művészeti fejlődés nagy akadályaival megküzdhetni remélvén, elvül kimondá, hogy valamint a közönségben törekvésünk iránti részvétet gerjeszteni, úgy másrészt iparkodni fog, minden eseményt figyelemmel kíséreni, melly a hazai művészethez és annak fejlődéséhez közelebb viszonyban áll.

E határozatnak folytán főlajoltottuk társulatunk iránti részvételre, valamint a hatóságokat és közintézeteket, úgy tehetősb egyeseket, és ime nyertünk összesen hat alapítót és 123 rendes tagot, kik évi járulékaikat le is fizették. Törekedtünk befolyást szerezni a közintézetekben alkalmazott mügyakorlatra; miért is a magyar klerushoz írt körlevelünkben följajlottuk közreműködésünket minden új templom építésénél, képek és szobrokkali kidiszításánél sőt a tektonikai művek készítésénél is; és ime körlevelünkre majdnem egész esztendő alatt egyetlenegy válasz sem érkezett. Fölajlottuk közreműködésünket a Kassán létező Sz. Erzsébet társaságnak, mellynek célja, hazánk legkitünőbb építész erekljének, a kassai templomnak restaurációja és kiépítése; és ime a Sz. Erzsébet társaság ajánlatunkat nem méltatta figyelmére, sőt azóta olly célelles úton kezdett működni, hogy az általa választott építész, nehogy híret veszélyeztesse, kénytelen volt tisztéről

lemondani. Fölszóaltunk a művészi jog érdekében, midőn a m. é. országgyűléshez azon kérelemmel fordultunk, miszerint az 184³/₄-iki diaetán kihirdetett pályázat következtében beküldött országházi terveket kiállítani, megbíráltatni és a megígért jutalmat a legjobbnak elismerendő terv készítőjének kiadatni méltóztassék; azomban az országgyűlés föloszlattatván, e kérelmünknek sem lehetett eredménye. Fölszóaltunk az akadémiai palota ügyében, a hazai építészek ingyen versenyt ígérő készségüknek megérdemlett pártolására; milly eredménnyel, tudva van. Székely Bertalan hazánkfiában pártolásra igen érdemes tehetségre ismervén, a műtárlatban kiállított képének megvételét a Muzeum képtárának számára melegen ajánlottuk, milly sikerrel, szinte tudva van; mert a kép a nélkül hogy megvétetett volna, a londoni kiállításba küldetett. Megtudván, hogy hazánk legkitünőbb, s leghíresebb festészenek, néhai Markó Károlynak özvegye fővárosunkban inséggel küzd, miután részünkről rögtön megtettük, a mi fölsegélésére tőlünk kitelt, figyelmünket a jövőre is kiterjesztvén, fölszólitottuk a közönséget is, és íme maiglan sem tudjuk, milly sikere volt ebbeli fölszólitásunknak. Mindezen elősorolt tényekből lehet-e mást, mint azon következtetést vonni, miszerint a művészet és az azzal kapcsolatban levő ügyek iránti érdekeltség hazánkban még kellőleg nem fejlődött ki?

Lássuk már most, minő ezen érdekeltség azon körben, mellyet az ügy közelebről illet. M. é. június havában az igazgatóság előtt szóba hozatván ama művészeti album kiadása, mellyet társulatunk programmja tagjainak azon esetre ígért, ha a közpártolás azt lehetővé teendi, a pénztár akkori állapotának vizsgálatára küldöttséget nevezvén, ennek jelentéséből kitünt, hogy a társulat tagjai részvényeiket igen késedelmesen fizetvén be, pénztárunk a vállalat létesítésére nem bír elegendő erővel. Később az album kiadása újra szönyegre kerülvén, körlevél által szólítottuk föl a művészeket olly művek beküldésére, mellyek a célba vett album számára mintákul szolgálhassanak. Azomban a küldemények részint csak késedelmesen érkezvén, részint a megválasztott bírálók véleménye szerint a kítüzött célnak meg nem felevén, az album ügye ismét hátrálást szenvedett. Újra fölvevük az ügyet, és a kiadást, mellyet magunk erejéből létesíteni nem bírtunk, kiadók által törekedtünk létre hozni, de ezeknek követelése ollyanok voltak, hogy azokat társulatunk érdekével nem lehetett összeegyeztetni. Végre találtunk legújabbban vállalkozót, ki a kiadási költséget magára vállalni késznek nyilatkozott, ha a kinyomandó hatszáz példány közül négy-százat neki átengedünk; azomban e vállalkozóval sem köthettünk szerződést, részint mivel a művészeknek ígért százalék fizetésébe nem egyezett belé és mindeddig ingyen ajánlkozóink még nincsenek, részint

mert a mai gyűlés által megválasztandó igazgatóság kezét néhány hét miatt előre megkötni, célirányosnak nem véltük.

Az album kiadásának lehetősége egész a legújabb eseményekig igen problematikus lévén, törekedtünk annak helyét legalább részben más vállalattal pótolni, melylyel a társulat rendes tagjait némi kedvezményben részesíthessük. Megindítottuk t. i. az országgyűlési képviselők arcképesarnokát. A vállalat eleinte mind tárgya, mind kiállítására nézve igen kedvező eredményt ígért, de az országgyűlés föloszlatásával e remény nagy esorbát szenvedett. Mindazáltal még ma is nagy a valószínűség, miszerint a vállalat nem csak az előlegezett összeget befogja hozni, hanem belőle még ezenfölül némi nyeresége is lesz a társulatnak.

Művészeti közvetlen működésünkkel párhuzamosan az elméleti téren is törekedtünk hatni. E célból magunk, és a közönség számára megbíráltattunk választott juryk által minden, művészetünk terén jelentkező nevezetesebb tárgyat. Megbíráltattuk az akadémiai palota számára megrendelt és kiállított terveket, megbíráltattuk az album számára beküldött műveket, megbíráltattuk a londoni világkiállításra szánt magyar műveket. Beküldtük a saját használatunkra följánlott apátfalvi és sz. benedeki templomok rajzait a magyar Akadémia archaeologiai bizottságának, hogy azokat közleményeiben kiadhassa. Törekedtünk továbbá a művészet körébe tartozó értekezleteket és fölolvasásokat rendezni; azomban az utóbbiak száma kellő részvét hiánya miatt csak ötre terjedt. Végre indítványoztatván, hogy társulatunk évkönyveket szerkesztessen, a mostani körülmények közt azomban közönségünk hajlandóbb lévén hírlapot mintsem könyvet olvasni, az évkönyv tartalmát célszerűbben a lapokban véltük közlendőnek, és e célra megnyertük a „Kritikai Lapokat“, mellyeket a hosszabb cikkekre nézve hivatalos lapunknak elismertünk, míg a rövidebb jelentésekre nézve hivatalos lapunk a „Magyar Sajtó“ marad. Nem hallgathatom el, hogy ama körlevelünkre, mellyben író tagtársainkat elméleti cikkek beküldésére fölkértük, se cikk, se válasz eddig hozzánk nem érkezett.

Meg fogja bocsátani a t. társulat, hogy a társulatunk állapotait változó jelen kép inkább claro sensu, mint vidor helyszínezettel van készítve, mert az önismerés a kifejlődésnek legbiztosabb alapja.

De vajjon nines e társulatunknak olly oldala is, mellyet a velenicei iskola színezete inkább illet? Feleletül és megnyugtatósul ki lehet mondanunk, hogy van ilyen oldala is. Működésünk főeredménye az, hogy a magyar művészek, kik a társulat keletkezése előtt elszigetelten éltek, keletkezése óta egymással közelebb megismerkedvén, egymáshoz mindinkább simultak, nézeteiket és tapasztalataikat kicserélvén egy-

mástól tanultak és hogy a méltányos kritikát már most inkább eltűrjük, mint ennek előtte. És mindez nagy haladás, olly haladás, mellyért magában véve is érdemes volt társulatunkat létesíteni. Ezen szellemi eredmény nem érezteti ugyan magát a nagy közönséggel, de megveti társulatunk jövőndő fejlődhetésének biztos alapját; és ha a közönség tovább is elvonandja tőlünk pártolását, van mégis valahára alkalmunk, magunkban erősödni, és mindinkább kifejlődésünk után törekedni, mellyet társulatunk főcéljának tekintenünk és vallanunk valamint eddig kellett, úgy jövőre is mindig kellend; azért ne mondjunk le önmagunkról, s akkor végre a siker sem maradhat el.

Henszlmann Imre.

„A Hunyadyak kora“ ügyében.

Nyílt levél a „Kr. Lapok“ szerkesztőjéhez.

Tisztelt hazánkfia!

Állapotaink az álló víz sorsára jutnak, ha irodalmunk közügyeiről még tovább folytatjuk a — hallgatást. Ha a „Kr. Lapok“ föladata, minden irodalomra vonatkozó mozzanatot figyelmes szemmel kísérni, úgy bizonyosan körükbe tartozik az is, hogy azoktól, kikre annak egy vagy más ügye bízva van, számot kérjenek. Ép azért bátor vagyok e téren és nyilvánosan ismételni huszadszor azon kérdésemet, mellyet magány úton tizenkilencszer hiába tettem, t. i.

Mi történik néhai gr. Teleki József „Hunyadyak kora“ című munkájával?

Hol van a kézirat, mellyről tudjuk, hogy a boldogult szerző azt készen hagyta hátra, s csak sajtó alá kellett volna egyengetni? Hol van a munka kinyomatására hagyományozott pénz, ki kezeli, kinek kamatoz s ki öröködik e közvagyon fölött?

Az első és második kötet már 1852-ben jutott kezemhez, a harmadik és tizedik 1853-ban, a negyedik és tizenegyedik 1855-ben, az ötödik 1856-ban, végre a tizenkettedik 1857-ben. Már ötödéve, hogy várjuk a munka egészbulését, de mintha nem kellene a világon senki-nek, nem szól róla még a kósza hír sem.

Vajha e szavaim viszhangra találnának a két testvérházában és nyilatkozatra bírnák azokat, kik nyilatkozatra képesek és kötelesek lettek volna már eddig is. A nemzet vár, és türelemmel vár, ha tudja, hogy elismert jogos reménye elháríthatatlan akadályok miatt nem teljesül; de mikor kész kéziratból öt év alatt egy kötetnyit sem tudnak vagy akarnak — ki tudja miért — sajtó alá elkészíteni, s nem érzik magukat indittatva a nemzetnek e nagyszerű munka befejezését kívánó

várakozását kielégíteni: akkor, minden sértési szándék nélkül legyen mondva, a nemzet közkincese a kézirat és a nemzet közvagyonára, a kézirat kiadására hagyományozott pénz — látszat szerint — legalább is gondatlan kezek közt hervasznak.

Őn pedig t. Sz., adjon soraimnak a „Kr. Lapok“-ban helyet, ki is azon kijelentéssel, hogy míg sükert nem érek, addig nem nyugszom, maradok őszinte tisztelője

A. n. n. i. sz.

Apróságok.

Szó volt Montesquien munkájáról, mellyben a rómaiak nagysága s hanyatlása okai fölött elmélkedik, s mellyet lelkes és szorgalmas hazánkfia Pados János ültetett át még 1856-ban irodalmunkba. — „Rövidebben is elmondhatta volna,“ jegyzé meg egyik hallgatag természetű barátunk. Unszolásunkra azután így nyilatkozott: „A rómaiakat nagygyá tette egyik közmondásuk“.

— Halljuk kiálltánk mindnyájan.

„Modica non curat praetor. Ez csak nagy lelkek tulajdona lehet, s nagy lelkeknél nem lep meg ha ez őket nagygyá teszi“.

— De mi buktatta meg? kérdezék a társak.

„Ugyanazon közmondásuk“.

Barátunkat nem leheté bővebb magyarázatra birni, de éreztük szavainak igazságát. Ugyanazon elv helyén és jól alkalmazva emel, fonákul alkalmazva buktat.

Mikor az egészség állapota nem a legjobb, minden csekélység figyelmet érdemel. A magyar író napról napra inkább kényyszerül idegen helyek és személyek neveit emliteni műveiben s kité kénytelenség gyakrabban ér, például a ki történelemmel vagy földismertetéssel foglalkozik, az tapasztalásból tudja, hogy e tárgy rá nézve az, mi a hajósrá nézve a szirt vagy zátony,

De míg a lelkiismeretes író minden erejét összeszedi, hogy se az idegen tulajdon, se a nemzet nemtője iránt tudva s akarva tiszteletlenség bűnébe ne essék, addig az irodalom napszamosai a szedők és javítók minden igyekezetet csúffá tesznek s így történik hogy fólapjainkban nem valamelly új nevet, hanem azt, mellyet e kor egyik legnagyobb elméje, s legnemesebb szívű férfja viselt, megrontva adnak, szedvén és javítván egyszer Humboldt-ot (Pesti N. 52 sz.) máskor Humboldt-ot (Pesti N. 54 sz.) Humboldt helyett és mindjárt mellette Tocqueville-t Tocqueville, Westminster-t Westminster, anonim-ot anonim helyett sat. Illyeneket, mint keropesi keropesi helyett, csharybdisat sat. már megszoktunk.

Egyik lapunk önkényleg változtatva adja egyik hazánkfia nevét. Az illető folszólal, de még a vétke s veszi rossz néven. Emlékszünk, hogy annak idején ugyanazon férfiutól lévén szó, egy alig néhány sornyi cikkben kétszer állt neve I-vel írva, kétszer Y-nal, pedig a Teleki névről tudják a kik csak valamit is tanultak, hogy azon ág, melyből László, származott, csak I-vel írta nevét. — Elemekből áll a világ, írásjegyekből az irodalom : tisztelet az írásjegyeknek !

A . n . n . i . sz.

— A „Kr. Lapok“ újabb tapasztalásai közé tartozik azon, műveltség-történeti szempontból érdekes tény, hogy egy helybeli magán-gymnasium igazgatója s magy. akad. tag lapjaink mutatványszámát nekünk visszaküldte, azon megjegyzéssel, hogy „ő neki az nem kell“.

— A „Korunk“ megró bennünket azon — véleménye szerint — számos sajtóhibáért, melyek a „Kr. Lapok“ -ban nyüzsögnek. Ily hibák többek közt : „külömben, külömbség, külömbféle, külömböző, azomban“ ezek helyett : különben stb. azonban. Továbbá : „melly, némelly, illyen, olyan stb.“, ezek helyett : mely, némely, ilyen, olyan ; továbbá az, hogy az í betű némelly szóban ott is ékezetten áll, hol azt a helyesírás meg nem engedi. Ezen „hibákat“ Korunk javítónoki figyelmetlenségnek tekinti. — Csalódik ! Azok nem a javítók hibái, mert általában nem is hibák. Ennek igazolására azomban helyszúke miatt itt hosszabb nyelv-tudományi fejtegetésekbe nem bocsátkozhatván, a kétkezdőket épen k o r u n k nyelvészeti nyomozásainak eredményeire s különösen a H u n f a l v y által kiadott „Magyar Nyelvészet“-re utaljuk s ezen alkalommal csak azt jegyezzük meg, hogy pl. i l l y e n ebből lett : e z + l y e n, és o l l y a n ebből : a z + l y a n. Ha írónk ezt nem tudják, vagy ignorálják, azt csak sajnálni tudjuk, de nem követhetjük helyesírásukat ott, a hol az tudományos meggyőződésünk szerint h e l y t e l e n.

Nyílt levelezés.

Pf. K. úrnak, Sopronyban. Fogadja őszinte, szíves üdvözetünket azon meleg részvétért, melyet igénytelen, de egyszersmind legtisztább szándékú vállalatunk iránt tanúsítani kegyeskedett. Az 1. szám pontosan küldetett el, de miután elveszett, kedves kötelességünknek tartottuk, azt pótolni.

Dr. N. József úrnak, Nyitrán. Vettük a becses munkát, s iparkodni fogunk azt a legközelebbi számok egyikében méltányolni.

Z. K. úrnak, Zilahon. Változások nélkül nem közölhetjük. Bővebben írott levél útján.

A nagyváradi I. sz. egyház-irodalmi társulatnak. A mellékelt 8 frtot kézbesítettük a „Tudom. Ertekező“ szerkesztőségének.

M. A. úrnak, Pápan. A legközelebbi számokban.

Kiadó és felelős szerkesztő : **Riedl Szende.**

Főmunkatárs : **Hegyi Gyula.**

Pest 1862. Nyomatott Herz Jánosnál.